

3. Декрет Кабінету Міністрів України "Про режим іноземного інвестування" 20 травня 1993 року № 55-93 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, N 28, ст. 302
4. Закон України "Про режим іноземного інвестування" N 3/96-ВР від 19 березня 1996 року // Правова система Інфодіск – Законодавство України.
5. Закон України "Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження" від 17 січня 2000 року // Українська Інвестиційна Газета 2000. – № 11. – від 21.03.2000 р.
6. Бондарев Т. Іноземні інвестиції в Україні – законодавче регулювання // Юридична газета № 20 (32) 04 листопада 2004 року.
7. Шишка Р. Б. Инвестиционное право Украины: Учеб пособие. Изд. 2-е доп. и испр. – Х.: Эспада, 2003. – С. 133

Паращевіна О. А., НУ "ОЮА"

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ "ЮРИДИЧНА ОСОБА" ТА "КОЛЕКТИВНИЙ СУБ'ЄКТ ПРАВА" В КОНТЕКСТІ ОБГРУНТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ "СКЛАДОВИЙ КОЛЕКТИВНИЙ СУБ'ЄКТ ПРАВА"

Данная статья посвящена анализу сущности категории "субъект права". Особое внимание уделено изучению вопросов внутривидового соотношения между коллективными субъектами права, а также классификации субъектов права и идентификации в этой системе составного коллективного субъекта права.

This article is devoted to analysis of essence of category legal subject. The special attention is spared the study of questions of specific collective legal subjects, and similarly classifications and authentication in this system component collective legal subject.

Сукупність визнаних законодавством і офіційно зареєстрованих державою великих складнопідрядних і взаємозалежних суб'єктів (що складаються з керуючих і залежних учасників), на сьогоднішній день, немає чіткої, однозначної загальнотеоретичної ідентифікації. Ці особи, іменовані транснаціональними корпораціями [1, С. 57], фінансово-промисловими групами і т. п. отримали

часткове, несистемне правове регулювання, яке не відповідає в даний час їх ролі та місцю в житті сучасного суспільства.

Необхідність теоретичного обґрунтування фактично існуючого, але, лише фрагментарно регламентованого законодавством складового колективного суб'єкта, що має властиві лише йому ознаки, які відрізняють його від інших суб'єктів права і визначають особливості його правосуб'єктності, а також необхідність державного регулювання його діяльності, зумовлюють актуальність теми даного дослідження.

Аналіз ступеня вивченості вказаної проблематики правовідносин з приводу складового колективного суб'єкта права створює уявлення про недостатність теоретичних досліджень у запропонованому напрямі. При відсутності концептуального з'ясування сутності цього явища, звичайно ж, не є достатньо розробленими і систематизованими норми правового регулювання правовідносин з його участю.

Необхідність цього дослідження зумовлена, перш за все, новизною запропонованого аспекту проблематики та актуальністю напрямів дослідження.

Проблемам, пов'язаним з правовим становищем та функціонуванням колективного суб'єкта права, приділялася певна увага в працях таких вчених, як: Архіпов С. І., Дахно І. І., Руденко Л. В., Кашаніна Т. В., Коняєв Н. І., Кріпак І. І., Кузьменко А. М., Куліков Р. А., Рокоча В. С., Фединяк Г. С., та інших.

Об'єктом дослідження виступають теоретичні проблеми природи суб'єкта права.

Предметом дослідження є обґрунтування специфіки складового колективного суб'єкта права, та його місця в структурі суб'єктів права.

Для виконання головної мети цієї статті, перш за все необхідно сформулювати визначення поняття "суб'єкт права", та проаналізувати існуючі види суб'єктів права.

Традиційно, під суб'єктом права розуміється особа або організація, за якими держава визнає здатність бути носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

У сучасній юридичній літературі, поняття "суб'єкт права" використовується як синонім терміну "суб'єкт" або "учасник правовідносин". У юридичних джерелах кінця ХІХ – початку ХХ ст., поняття "суб'єкт права" використовувалося лише для визначення "носія суб'єктивних прав" [2, С. 645].

Більш розвиненим вбачається визначення "суб'єкта права", згідно із яким під останнім розуміються фізичні або юридичні особи, держава, соціальні спільноти, які здатні реалізовувати безпосередньо або за допомогою представника юридичні права і обов'язки [3, С. 189].

Але, навіть і це визначення не охоплює усієї специфіки сутності "суб'єкта права". Так, вбачається за доцільне доповнити наведену дефініцію терміном "правосуб'єктність", що включає в себе як правоздатність, так і дієздатність.

Також, виникає питання, щодо співвідношення понять "колективний суб'єкт права" та "суб'єкт права". Якщо, за сутнісними ознаками, проаналізувати поняття "суб'єкт права", можна стверджувати доцільність виділення двох головних видів: індивідуальні та колективні.

Причому кожен із наведених видів має власні підвиди. Так, "індивідуальні суб'єкти права", у відповідності з чинним законодавством України, складаються із фізичних осіб, та фізичних осіб суб'єктів підприємницької діяльності.

У свою чергу до "колективних суб'єктів права" відносяться: юридичні особи, держава, соціальні спільноти.

Оцінюючи роль складнопідрядних і взаємозалежних (наприклад транснаціональні корпорації) колективних суб'єктів у житті сучасного суспільства, виникає питання щодо визначення їх співвідношення із іншими суб'єктами права і перш за все, категорією – "юридична особа".

Поняття юридична особа та складовий колективний суб'єкт права не є тотожними. З чого можна зробити висновок, що і ознаки юридичної особи та складового колективного суб'єкта права не можуть збігатися.

М. В. Кравчук вказує, "юридична особа – це державна, громадська або приватна організація, що має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав та виконувати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у судових органах" [4, С. 180]

У відповідності до сформульованого поняття, він вказує наступні ознаки юридичної особи:

- 1) організаційна єдність, самостійність, цілісність;
- 2) наявність відокремленого майна, яке належить по праву власності або оперативного управління;
- 3) власний рахунок у банку;

- 4) наявність статуту про статус і діяльність особи;
- 5) офіційна реєстрація органами державної влади;
- 6) правосуб'єктність;
- 7) офіційна назва, печатка.

Класифікувати юридичні особи можна за різними підставами, але з усієї різноманітності класифікацій юридичних осіб, які пропонувалися у вітчизняній цивілістиці, в ЦК України фактично використана лише одна – поділ юридичних осіб на осіб приватного права та осіб публічного права [5, с. 308].

Так, поняття юридичної особи закріплено лише в окремих галузях права (насамперед у цивільному та цивільно-процесуальному). На думку Н. І. Коняєва, поняття юридичної особи має значення для відносин, які регулюються цивільним, цивільно-процесуальним та міжнародним приватним правом. У нормативних актах інших галузей права поняття юридичної особи практично не застосовується, з ним, як правило, не пов'язується правосуб'єктність організацій, що беруть участь у відносинах, регульованих нормами державного, адміністративного, сімейного та інших галузей права [6, С. 13].

Здійснення державної влади і управління, розвиток демократії, зміцнення суспільного порядку, відправлення правосуддя і т. ін., не входять і по своїй суті не можуть входити у зміст ринкових відносин, а тому органи, що функціонують у цих сферах, наділені для здійснення своєї діяльності державною, адміністративною та іншою правосуб'єктністю, але не правосуб'єктністю, необхідною для участі в сфері ринкових відносин [7, С. 66].

Якщо ж ті чи інші організації, які є юридичними особами, виконують виконавчо-розпорядчу, правоохоронну або іншу діяльність, то це означає, що вони володіють правосуб'єктністю одночасно в різних правовідносинах: в адміністративних правовідносинах беруть участь як виконавчо-розпорядчі органи, у цивільних – як юридичні особи, у кримінально-процесуальних – як органи дізнання або слідства.

Слід зауважити, що юридичними особами є не всякі колективні суб'єкти права, а тільки ті з них, які самостійно виступають у сфері ринкових відносин. Серед юридичних осіб чимало і організацій, основний профіль діяльності яких безпосередньо не пов'язаний зі сферою ринкових відносин (установи охорони здоров'я, навчальні заклади, правозастосовні органи, добровільні спортивні товариства).

Ці організації наділені правами юридичних осіб для участі в майновому обороті при здійсненні побіжної для них діяльності. Якщо така організація вступає у сферу ринкових відносин (наприклад, набуває будь-якого майна за договором купівлі-продажу), то вона, як вже зазначено раніше, діє як колективний суб'єкт права, підкоряючись тим нормам і правилам, які встановлені для учасників ринкових відносин [8, С. 113].

Отже, при класифікації колективних суб'єктів права, які здійснюють свою діяльність у сфері ринкових відносин, необхідно виходити з того, що ринкові відносини в тій чи іншій мірі відносяться до сфери майнового обороту.

У свою чергу майновий оборот не може не регулюватися нормами права. Основним нормативно-правовим актом у сфері майнового обороту є, Цивільний кодекс України. У Розділі 2 визначається перелік осіб (суб'єктів), які беруть участь у відносинах, регульованих цивільним законодавством. Так під "особами" в даному випадку законодавцем розуміються саме ті суб'єкти, які беруть участь у відносинах, регульованих цивільним законодавством, тобто у майновому обороті [9, С. 26].

З положень Розділу 2 Цивільного кодексу України вбачається, що законодавець виділяє дві основні групи суб'єктів права в сфері ринкових відносин: громадян (фізичних осіб) та різноманітні організації та установи.

Слід зазначити, що є й ряд організацій, які, не маючи прав юридичної особи (у зв'язку з відсутністю необхідності участі від свого імені в сфері ринкових відносин), володіють правосуб'єктністю в тих чи інших правовідносинах. Такі, зокрема, третейські суди, добровільні народні дружини, спеціалізовані ради по захисту дисертацій, територіальні депутатські групи.

Не можна не відзначити, що вищі органи державної влади та управління (Верховна Рада, Уряд України) здійснюють нормотворчу та правозастосовчу діяльність не як юридичні особи та юридичними особами взагалі не є.

Аналізуючи поняття колективних суб'єктів права, необхідно відзначити, що суб'єкти права взагалі (в незалежності колективні вони чи ні, і в якій сфері здійснюють свою діяльність) – це люди та їхні організації, які виступають учасниками регульованих правом суспільних відносин.

Поширення дії нормативно-правових актів на конкретний колективний суб'єкт і визнання його суб'єктом права ще не тягне за собою виникнення конкретних правовідносин між окремими суб'єктами права. Правовідносини є наслідком реалізації закону при наявності певних юридичних фактів.

Як відомо, вступаючи в ті чи інші правовідносини, колективні суб'єкти права стають носіями конкретних суб'єктивних прав і обов'язків. Ці суб'єктивні права і обов'язки розглядаються як елементи правовідносин.

Отже, колективні суб'єкти права, можна розглядати як суб'єкти, які повинні одночасно володіти такими ознаками:

- правосуб'єктністю;
- організаційною єдністю;
- майновою відокремленістю;
- сукупністю прав і обов'язків, передбачених законодавством (правовим статусом чи правовим становищем).

Всі ці ознаки в єдності, сукупності та нерозривному зв'язку утворюють ознаки колективного суб'єкта права.

Але, за твердженням Кріпака І. І., поряд із наведеними ознаками колективних суб'єктів права необхідно додати наступну – наявність у колективних суб'єктів права відносно обов'язкового представництва їх участі в сфері ринкових відносин [10, С. 116].

Наявність цієї ознаки обумовлена тим, що, як правило, до складу колективного суб'єкта права включено як мінімум декілька осіб, а виступає в цивільному обороті від імені решти, а якщо більш точно, то від імені колективного суб'єкта права лише одна особа (причому не обов'язково вона входить до складу цього колективного суб'єкта права).

З усього вищевикладеного випливає, що колективні суб'єкти права, які здійснюють свою діяльність у сфері ринкових відносин, мають одночасно наступні ознаки:

- а) правосуб'єктність;
- б) наявність у колективних суб'єктів права відносно обов'язкового представництва їх участі в сфері ринкових відносин;
- в) організаційна єдність;
- г) майнова відособленість;
- д) правове положення (правовий статус).

Але виникає питання щодо визначення місця складнопідрядних і взаємозалежних суб'єктів (наприклад транснаціональна корпорація) у структурі колективних суб'єктів права.

Відповідаючи на це запитання, перш за все необхідно проаналізувати сутнісні критерії визначення поняття транснаціональної корпорації. На думку Р. А. Кулікова, до таких критеріїв слід віднести:

- 1) наявність головної компанії, яка за своєю структурою є національною компанією;
- 2) наявність декількох правосуб'єктних утворень, які повністю підконтрольні головній компанії та мають різну державну належність;
- 3) відносини між головною компанією і підконтрольними їй компаніями, будуються на основі суворої підпорядкованості [11, С. 9, 11].

У Конвенції "Про транснаціональні корпорації" (Москва, 6 березня 1998р.), зазначається, що транснаціональна корпорація є юридичною особою (сукупністю юридичних осіб), яка:

- 1) має у власності, господарському відданні або оперативному управлінні відокремлене майно на територіях двох і більше Сторін;
- 2) утворена юридичними особами двох і більше Сторін;
- 3) зареєстрована відповідно до норм Конвенції (ч. 1 ст 2) [12, С. 59].

Аналізуючи наведені критерії, можна стверджувати, що транснаціональні корпорації складаються з керуючих і залежних учасників (окремих юридичних осіб), на принципах суворої підпорядкованості із метою одержання прибутків. Це підкреслює особливе становище та спосіб утворення цих суб'єктів права. Фактично вони складаються із самостійних правосуб'єктних утворень у єдину структуру.

Грунтуючись на наведених твердженнях, можна сформулювати визначення складового колективного суб'єкта права як: вертикально інтегрованого об'єднання юридичних осіб, яке засноване на єдності волі, сталості правового інтересу і мети, що пов'язана з отриманням підприємницького доходу, що володіє і управляє цільовим майном із всією повнотою влади, та здатне в силу визнання правом або державної реєстрації нести відповідальність цим майном і виступати в суді від імені всіх учасників цього об'єднання, а так само мати зведений (відокремлений) баланс.

Отже, поняття юридична особа і колективний суб'єкт права доцільно розглядати як частину і ціле, де колективний суб'єкт права ширше за обсягом свого логічного змісту і включає в себе крім юридичних осіб такі поняття як: держава (державні органи та органи місцевого самоврядування); соціальні спільноти (на-

род, територіальна громада); складні колективні суб'єкти права (транснаціональні корпорації, холдинги тощо).

У зв'язку з вищевикладеним, бачиться прийнятною наступна класифікація суб'єктів права:

– індивідуальні суб'єкти права (фізичні особи; фізичні особи приватні підприємці);

– колективні суб'єкти права (юридичні особи, держава її органи та органи місцевого самоврядування, соціальні спільноти, складові колективні суб'єкти).

В умовах інтеграції України у європейське співтовариство, необхідності залучення іноземних інвестицій для подальшого економічного розвитку, важливе значення має проведення такої правової політики та створення таких юридичних норм, які б сприяли діяльності складових колективних суб'єктів права в Україні. Адже такі суб'єкти права є одними із основних джерел залучення іноземних інвестицій в державу.

Проаналізовані у статті питання щодо співвідношення понять "юридична особа" та "колективний суб'єкт права", в контексті обґрунтування категорії "складовий колективний суб'єкт права", безумовно потребують подальшого глибокого загальнотеоретичного дослідження. Причому такі дослідження обґрунтовані не тільки потребами розвитку категоріального апарату юриспруденції, а й об'єктивними вимогами сучасного життя, які формуються під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Література:

1. Фединак Г. С. Правосуб'єктність транснаціональних корпорацій у час глобалізаційних процесів (аспекти міжнародного права та міжнародного приватного права): Монографія. – К.: Атіка, 2007. – 200с.
2. Проблемы теории государства и права: учеб. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 768 с.
3. Крестовская Н. Н., Оборотов Ю. Н., Крыжановский А. Ф., Матвеева Л. Г. Теория государства и права. Государственный экзамен. Издание пятое. – Х.: "Одиссей", 2009. – 256с.
4. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник. – 3-тє вид. змін. та доп. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 247 с.
5. Цивільне право України (традиції та новації): монографія / авт. кол.; за заг. Ред. Є. О. Харитоновна, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової; наук. ред. Н. Ю. Голубева. – Одеса: Фенікс, 2010. – 700с.

6. Коняев Н. И. Субъекты хозяйственного права. – Куйбышев: Куйбыш. Плановый ин-тут, 1972. – 45 с.
7. Дудченко В. В. До питання щодо перспектив розвитку українського права // Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку: Зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. "Другі Прибузькі читання". – Миколаїв. – 2006.
8. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование. – СПб.: "Юридический Центр Пресс". – 2004г. – 469с.
9. Гражданский кодекс Украины: Вступительная статья Довгерта А. С. – Х.: "Одиссей", 2005. – 400с.
10. Крипак И. И. Сложный коллективный субъект права: проблемы общей теории и практики: проблемы общей теории и практики: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 Кострома, 2006. – 225 с.
11. Куликов Р. А. К вопросу определения критериев понятия ТНК // Международное публичное и частное право. – 2004. – № 2 (17).
12. Конвенция о транснациональных корпорациях, 6 марта 1998 г. (г. Москва) // Содружество. Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ. – 1998. – № 1.

Григор'єв В. А., НУ "ОЮА"

КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК СПОСІБ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Данная статья посвящена конституционному судопроизводству как способу осуществления конституционного контроля. Сравнивая конституционное судопроизводство с конституционным контролем, автор приходит к выводу, что понятие конституционное судопроизводство шире, чем конституционный контроль, так как к полномочиям конституционных судов относятся не только вопросы проверки соответствия Конституции законов, но и вопросы соблюдения конституционной процедуры расследования и рассмотрения дела о смещении Президента с поста в порядке импичмента, официального толкования Конституции и законов и другие.

The given article is devoted to the constitutional legal proceedings as a way of the constitutional control realization. Comparing the constitutional legal proceedings to the constitutional control, the author comes to a conclusion that